

Open Access – Er det nu så godt?

Af Harald v. Hiemcrone

I midten af januar var vi mange, der modtog en opfordring om at skrive under på *"A Petition for guaranteed public access to publicly-funded research results"*. Denne opfordring blev bl.a. støttet af DEFF.

Harald v. Hiemcrone
Forskningschef, SB
hvh@statsbiblioteket.dk

Jeg skrev ikke under. Hvorfor ikke? Tanken er jo smuk: Al viden vil blive stillet frit til rådighed for enhver og vil kunne nyttiggøres over alt. Så smuk, at den synes at have blokeret for mere ædruelige analyser af følgerne, de være sig økonomiske eller andre. Spørgsmålet er nemlig, om en organisering af produktionen af videnskabelige tidsskrifter efter en Open Access model på længere sigt vil gavne forskningsmiljøerne.

Hidtil har det været sådan, at tidsskrifter og tidsskriftsdatabaser finansieres sådan, at det er brugerne, der betaler for abonnement eller for adgang. Alle brugere betaler, jo flere brugere jo større fortjeneste til udgiverne. Oplevelsen er, at tidsskriftsforlagene har noget nær monopol på udgivelse af videnskabelige artikler, og at de benytter dette til at tage urimelige profiler ved at udnytte forskernes arbejde, der i øvrigt er betalt af det offentlige. På den måde kommer man til at betale dobbelt. Dels for selve forskningen og dels for at få adgang til resultaterne, nemlig de artikler, hvis produktion man i første omgang allerede har betalt for én gang.

Open Access modellen går ud på at kortslutte dette kredsløb derved, at det er forfatteren, producenten, der betaler for udgivelsen af sine artikler, som så vederlagsfrit kan være tilgængelige for enhver, der er interesseret. På den måde kan man koble tidsskriftsforlagene fra, artiklerne kan udgives til "kostpris", og man får sat en effektiv stopper for tidsskriftsforlagenes urimelige profiler. Tilsyneladende en model, som entydigt må gavne forskningsmiljøerne, universiteterne og forskningsinstitutionerne.

Den økonomiske model

Hvad bliver konsekvenserne af at ændre byrdefordelingen? Med Open Access bliver det altså ikke bibliotekerne, som betaler for at abonnere på tidsskrifter, som forskerne ønsker at læse,

men forskerne selv – eller rettere deres ansættelsessted, dvs. universiteterne og forskningsinstitutionerne, der kommer til at betale for at offentliggøre resultaterne af den forskning, som deres ansatte producerer. Prisniveauet svinger pt. mellem 1.500 og 3.000 USD pr. styk.

Det der sker er, at regningen flyttes fra bibliotek til institut, og man kunne mene, at det er ligegyldigt, det bliver jo under alle omstændigheder universitetet eller forskningsinstitutionen, der kommer til at betale, og i tilgift bliver adgangen så fri for alle. Forudsætningen for, at dette regnestykke holder, er imidlertid, at alle betaler lige meget, og at alle bidrager lige meget, og det gør de ikke. Det er ikke et 0-sum-spil. Og for Danmark vil den samlede udgift formentlig blive større, end den er nu.

Bibliotekernes budgetter til videnskabelige tidsskrifter og databaser bliver fastsat efter, hvor meget institutionernes ledelse finder rimeligt at bruge til det formål. Dette bliver bestemmende for, hvor mange tidsskrifter eller databaseadgange, man kan abonnere på. Normalt de bedste og de mest efterspurgte. Det øvrige behov for tidsskriftsartikler låner man sig til, og bibliotekerne har gennem årene udviklet et velfungerende lånesamarbejde til at dække de marginale behov.

I en rendyrket Open Access model bliver bibliotekernes budgetter til videnskabelige tidsskrifter erstattet af en udgift, som det enkelte institut må afholde, nemlig til finansiering af udgivelsen af de ansattes videnskabelige produktion. Budgettet hertil vil ikke længere kunne fastsættes efter, hvad man synes er rimeligt til formålet. Det vil være uden loft. Da såvel den ansatte som institutionen har en interesse i at publicere, vil formentlig alt, hvad der med rimelighed kan udgives, blive udgivet. Al erfaring viser, at når man subsidierer produktionen, vil produktionen forøges, og jo mere produktive de ansatte er, jo

dyrere bliver det. Det er den slags finansieringsmodeller, som bringer EU's landsbrugspolitik i erindring.

Incitamentsstrukturen

Open Access modellen bygger som sagt på den implicite præmis, at alle bidrager lige meget til den fælles pulje af videnskabelige artikler. Men det er ikke tilfældet. De bedste universiteter med de bedste forskere har også den højeste produktivitet. De kommer til at betale den største del af regningen, hvorimod de middelgode eller middelmådige universiteter med en lille produktion kommer til at profitere. En incitamentsstruktur, der favoriserer de middelmådige – er det godt?

Det er næppe troligt, at de rigtig gode universiteter med den største forskningsproduktion vil acceptere en sådan model. De vil formentlig enten fortsætte med at lade deres ansatte offentliggøre deres arbejder i de bedste aftagerbetalte tidsskrifter, eller de vil i endnu højere grad end i dag udgive deres egne, som de vil tage betaling for. Et nærliggende resultat kan blive, at top-forskning fortsat offentliggøres i de dyre betalingstidsskrifter, mens 2. og 3. rangs forskning henvises til Open Access databaserne. Facit vil i så fald blive, at man både vil skulle fortsætte med at betale for de gode (og dyre) aftagerbetalte tidsskrifter og finansiere Open Access publiceringen af sin egen artikelproduktion, der ikke kan udgives i de "fine" aftagerbetalte tidsskrifter.

Fra markedsøkonomi til planøkonomi

Når man går fra en aftagerbetalt til en producentbetalt tidsskriftsproduktion, bevæger man sig fra en markedsøkonomisk til en planøkonomisk model. For at bremse en stadigt stigende produktion af tidsskriftsartikler og den dermed forbundne udgift til at finansiere publiceringen af dem, vil man formentlig indføre forskellige bureaukrati-

Spørgsmålet er, om ikke tidsskriftskrisen snarere består i, at der bliver stadig flere forskere, der tvinges til at publicere stadig mere, hvorfor stadig mere ligegyldig forskning skygger for den gode og væsentlige. Open Access vil formentlig forstærke denne uheldige tendens.

ske mekanismer. Man kan tænke sig forskellige modeller, f.eks. at forskere får publikationskvoter, eller at der etableres interne publiceringsnævne, der bedømmer, hvad der bør publiceres. Modeller der alle indebærer en styring for, at man kan overholde budgetterne. Igen bringes EU's landbrugspolitik i erindring.

I det hidtidige system bringer forskeren sit produkt på "markedet" ved at indsende det til en tidsskriftsredaktion med anmodning om offentliggørelse. Her bliver artiklen udsat for en uafhængig og ekstern bedømmelse. Bliver artiklen afvist ét sted, kan man forsøge et andet – hvad mange jo også har held med.

Kvalitet og meritering

Hidtil har de enkelte tidsskrifters redaktioner haft en interesse i at være kritiske med hensyn til, hvilke artikler de vil optage til udgivelse, fordi deres økonomi er afhængig af, at tidsskriftet har en høj kvalitet – og pris og kvalitet hænger nu engang sammen. Når der betales for publicering, vil der være et økonomisk incitament for redaktionerne til at acceptere artikler, som de ellers ville afvise. Over tid vil det givetvis også ske, og resultatet vil være en faldende kvalitetskurve.

Ved at give tidsskriftsforlagene et økonomisk incitament til at acceptere frem for at afvise artikler til offentliggørelse, kompromitterer Open Access modellen en af de vigtigste funktioner, de videnskabelige tidsskrifters redaktioner har, nemlig den uafhængige kvalitetsvurdering af den udførte forskning.

Kritisk forskning

Forskningsmiljøerne er præget af en benhård konkurrence, såvel mellem institutioner som inden for samme institution eller endog samme

institut. Denne konkurrence bliver stadig hårdere, eftersom hele forskningsbevillingssystemet i stigende grad bygger på og fremelsker det. Man må spørge om, hvordan det psykiske arbejdsmiljø på et institut mon vil blive, når forskerne også skal konkurrere indbyrdes om at få lov til at publicere.

"Den der betaler, bestemmer musikken". Det kan godt få kedelige konsekvenser for kritisk og ukonventionel forskning, hvis man skal have andre til at bevilge midler til at publicere. Man kan sagtens forestille sig situationer, hvor en institutbestyrer ikke vil betale for kontroversielle udgivelser, som han måske endda selv finder underlødige og kompromitterende for instituttet.

Vi vil givetvis kunne imødesee en stigning i antallet af såvel berettigede som uberettigede klager over censur og anklager om uredelighed.

Udviklingslande

For udviklingslandenes forskere vil det formentlig være helt umuligt at skaffe de midler, der skal til for at offentliggøre noget i et blot nogenlunde velrenommeret tidsskrift. Dette problem forestiller man sig afhjulpeth ved, at der etableres publiceringsfonde, der kan betale regningen.

Open Access modellen vil til gengæld gøre det muligt for udviklingslandene at få adgang til viden, som de nu er afskåret fra, fordi man ikke kan betale de priser, der forlanges. Men dette mål kunne formentlig nås både enklere og billigere ved at subsidiere disse landes licens- og abonnementsudgifter.

Tidsskriftskrisen

Man taler så meget om The Journal Crisis, og tænker her på prisstigningerne. Det kan kun skyldes, at man ser biblioteksudgiften isoleret.

Omkostningen til tidsskrifter og databaser udgør mellem en ½ og 1 % af universiteternes og de højere læreanstalters budgetter. Det er vanskeligt at tage alvorligt, at beløb af den størrelsesorden skulle kunne udløse en krise.

Spørgsmålet er, om ikke tidsskriftskrisen snarere består i, at der bliver stadig flere forskere, der tvinges til at publicere stadig mere, hvorfor stadig mere ligegyldig forskning skygger for den gode og væsentlige. Open Access vil formentlig forstærke denne uheldige tendens.

Begrebsforvirring?

Den 26. februar i år havde dagbladet Information en større artikel om Open Access og citerede bl.a. mig for nogle kritiske bemærkninger. Det afstedkom efterfølgende et indlæg fra Søren Bertil Fabricius Dorch, Københavns Universitetsbibliotek, hvor han bl.a. gav udtryk for, at jeg led af begrebsforvirring. Han sluttede med at skrive:

"Pointen: Man skal ikke blande nogle forlags forsøg på at profitere på open access sammen med den grundlæggende tanke om forskningens synlighed og tilgængelighed. Hvis forskningen ikke er synlig, findes den i praksis ikke, fra et anvendelsessynspunkt. ..." (Inf. 28.2.07. s. 21).

Jamen forskningen er såmænd både synlig og tilgængelig. Det er ikke problemet, i hvert fald ikke i den industrialiserede del af verden. Problemet er, hvilken forretningsmodel man skal vælge. Og så kommer vi ikke uden om, at vende os fra "de grundlæggende tanker" til den beskudte virkelighed: Med Open Access er man ved at etablere en forretningsmodel, som sætter de normale markeds mekanismer ud af kraft. Den slags plejer at få uheldige følger, og derfor var det måske værd at undersøge disse nærmere, mens tid er.

